

Barbara Smolej Fritz
Glasbena šola Krško

UČENCI S POSEBNIMI POTREBAMI V GLASBENI ŠOLI

Izvleček

Učitelji na glasbenih šolah se vse pogosteje srečujemo z otroki s posebnimi potrebami. Vse več je zanimanja za glasbeno izobraževanje tako otrok in mladostnikov, kot tudi staršev, ki želijo, da je njihov otrok, kljub drugačnosti, deležen glasbenega izobraževanja. Potreba po omogočanju vključevanja otrok s posebnimi potrebami izhaja iz splošnih regulativ evropske civilizacije, ki spodbujajo in omogočajo enakopravno vključevanje oseb s posebnimi potrebami v šolski in tudi širši socialni prostor. Nenazadnje, če želimo slediti temeljnemu ciljem glasbenega izobraževanja (Zakon o glasbenih šolah, 2006), med katerimi naj omenimo omogočanje osebnostnega razvoja učencev v skladu z njihovimi sposobnostmi in zakonitostmi razvoja, vzgajanje za obče kulturne in civilizacijske vrednote, vzgajanje za medsebojno strpnost, spoštovanje drugačnosti in sodelovanje z drugimi, moramo razmišljati tudi o tem, kako vključevati in poučevati otroke s posebnimi potrebami.

Ključne besede: glasbena šola, učenci s posebnimi potrebami, inkluzija

Abstract:

Students with special needs in music school

Teachers in music schools are increasingly faced with educating children with special needs. A growing number of children and adolescents as well as their parents are interested in music education. Parents want that their children get music education in spite of their differences. The necessity of enabling the inclusion of children with special needs results from general regulation of the European civilization which encourages and enables equal opportunities for inclusion of persons with special needs into the school system and into the society. However, if we want to follow the basic objectives of music education (Law of music schools, 2006), e.g. enabling the personal development of pupils according to their abilities and principles of development, training for the universal cultural and civil values, educating in mutual tolerance, respecting the diversity and cooperating with others, we have to consider also how to include and teach the children with special needs.

Key words: music school, students with special needs, inclusion

Ko govorimo o glasbi in otrocih s posebnimi potrebami, veliko ljudi najprej pomisli na glasbeno terapijo. Glasbena terapija se resda pogosto uporablja pri pomoči otrokom s posebnimi potrebami, vendar so cilji v veliki meri drugačni kot pa pri glasbenem izobraževanju. V glasbeni terapiji se postavljajo »ne-glasbeni« cilji, ki se lahko nanašajo na kognitivno, vedenjsko, fizično, čustveno, socialno ali komunikacijsko področje, glasba pa predstavlja predvsem medij, s pomočjo katerega se ti cilji uresničujejo (Adamek in Darrow, 2005). Glasbena terapija predstavlja strokovno prakso, v kateri ima osrednjo vlogo dvosmerni proces med terapevtom in klientom. Terapevt z uporabo glasbe nudi klientu varen prostor, kjer se lahko sreča s svojo stisko, jo izrazi, preoblikuje in ozdravi (Knoll, 2006). V izobraževalnem procesu pa učitelj ni terapevt in učenec ni klient; odnos med učiteljem in učencem s posebnimi potrebami ni nič drugačen kot pri ostalih učencih. Učenci želijo, da jih učitelj razume, da zna prisluhniti njihovim težavam, da postavlja jasna in razumljiva pravila, da jim pomaga ustvarjati zanimive učne situacije, v katerih bodo lahko razvijali svoje potenciale, bili ustvarjalni, se potrjevali. Želijo biti sprejeti, se družiti z vrstniki, spoznavati nove stvari in se učiti. Kot vsi drugi učenci vstopajo v učno situacijo s svojimi posebnostmi, s svojo edinstveno osebnostjo, ki predstavlja le zanj značilno kombinacijo spoznavnih, čustvenih in vedenjskih značilnosti (Marentič-Požarnik, 2000).

V 11. členu Zakona o šolstvu (1996) je naštetih devet skupin otrok s posebnimi potrebami: otroci z motnjami v duševnem razvoju, slepi in slabovidni otroci, gluhi in naglušni otroci, otroci z govornimi motnjami, gibalno ovirani otroci, dolgotrajno bolni otroci in otroci z motnjami vedenja in osebnosti, učenci z učnimi težavami in posebej nadarjeni učenci. V razpravah pred sprejemanjem novega zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami je veliko razmišljanj o tem, ali govoriti le o otrocih s posebnimi potrebami, ali opredeljevati posamezne skupine, saj tudi znotraj posamezne skupine otrok s posebnimi potrebami obstajajo velike razlike. Mnogo otrok ima več različnih težav in primanjkljajev, zato vsak potrebuje zanj specifične prilagoditve. Pričujoči prispevek ne želi biti izključujoč, vendar zaradi obširnosti problematike ni toliko osredotočen na nadarjene učence kot na ostale učence s posebnimi potrebami.

Ko govorimo o otrocih s posebnimi potrebami v glasbeni šoli, govorimo o njihovem glasbenem izobraževanju. Tako kot pri drugih otrocih sledimo ciljem, ki so glasbenopedagoško naravnani in zapisani v učnih načrtih za posamezne predmete - urijo se v poslušanju, petju, branju in zapisovanju glasbe, obvladovanju tehnike igranja na posamezne instrumente itd. Seveda za marsikoga (ne samo za učence s posebnimi potrebami) ukvarjanje z glasbo lahko deluje »terapevtsko«, vendar ti učinki niso načrtovani, kontrolirani in vrednoteni.

Izobraževanje otrok s posebnimi potrebami je potekalo od renesanse dalje skozi več različnih faz, od dokazovanja, da so tudi ljudje s primanjkljaji na določenih področjih učljivi, preko vzpostavljanja sistema specializiranega šolstva, do pred nekaj desetletji začetega gibanja, ki temelji na prepričanju, da je

vsak posameznik edinstven in neponovljiv in da je ideal moderne šole heterogena šola (Opara, 2010). V devetdesetih letih prejšnjega stoletja je začela nastajati paradigma inkluzije na področju izobraževanja. Pri inkluzivno naravnanih šolah, navaja Lesarjeva (2010, str.11), ni v ospredju »natančno in strokovno diagnosticiranje učenca, ampak je precej bolj očitna osredotočenost na socialno konstrukcijo ovir pri učenju in participaciji, ki so odvisne od dinamike socialne interakcije.« Pri tem, kot pravi avtorica, se ne zanika ali spregleda disfunkcij posameznika.

Temeljna predpostavka inkluzivne družbe je spoštovanje in upoštevanje drugačnosti ter iz tega izhajajoča možnost enakopravnega vključevanja vseh v različne segmente družbe. Vendar enake možnosti ne pomenijo enake obravnave ljudi. Če želimo npr. učencu s posebnimi potrebami zagotoviti enake možnosti izobraževanja v glasbeni šoli, moramo prilagoditi posamezne segmente učnega procesa njegovim posebnostim tako, da bo imel enake možnosti napredovanja v sistemu kot ostali učenci.

Inkluzivnost ni stvar posameznega učitelja ali šole. Pogoji udejanjanja se morajo vzpostavljati na treh nivojih (Lesar, 2009, 2010):

- Na nivoju šolskega sistema in širše družbe. Drugačnost mora postati v družbi pozitivno vrednotena, kot pravi Oliver (1996, v Lesar 2009, 2010). Vendar ne samo tista »drugačnost«, s katero je šola konkurenčna na različnih tekmovanjih, temveč drugačnost v vsej svoji raznolikosti. Medsebojno strpnost in spoštovanje drugačnosti najlaže učimo z neposrednimi izkušnjami in spoznavanjem. Glasbeno izobraževanje, kot tudi druga področja umetniškega izobraževanja in delovanja, so prav gotovo področja, kjer moramo biti zgled v spodbujanju temeljnih civilizacijskih vrednot, kamor spadajo strpnost, spoštovanje, pomoč, zagotavljanje enakih možnosti (Režman in Smolej Fritz, neobjavljeno).
- Na nivoju posamezne šole Dyson, Howes in Roberts (2003/2004, v Lesar, 2010) ugotavljajo, da je ključni dejavnik v udejanjanju inkluzije na šoli šolska klima, ki se kaže v spoštovanju raznolikosti in odgovornosti do slehernega posameznika. Stališča in vrednote učiteljev so pomembnejša za uresničevanje inkluzije kot sama metodično-didaktična usposobljenost.
- Na nivoju razreda pomeni inkluzija usmerjenost poučevanja k učencu, prilagajanje programov, strategij poučevanja in »ustvarjanje okoliščin za premagovanje ovir, s katerimi se pri učenju ali pri participaciji soočajo tudi drugi učenci v razredu« (Lesar, 2009, str. 128).

Sistem osnovnega glasbenega izobraževanja v Sloveniji je eden najbolje urejenih v Evropi. Na podlagi nekaterih splošnih kazalcev kakovosti in urejenosti sistema (učni načrt, zakon, financiranje, poučevanje glasbeno teoretičnih predmetov) vidimo, da se le malo držav lahko primerja s Slovenijo. Kljub tej urejenosti pa se do sedaj ni sistemsko razmišljalo o vključevanju otrok s posebnimi potrebami v glasbene šole, torej tistih otrok, ki potrebujejo prilagojene

oblike dela in standarde znanja. Ti otroci na šolah so, vendar je izobraževanje prepuščeno bolj osebnim interesom in angažiranosti posameznih učiteljev in ravnateljev. Obstaja nekaj primerov dobre prakse in uspešnega vključevanja, vendar primeri dobre prakse niso dovolj, če želimo uresničevati in zagotavljati eno od temeljnih pravic vsakega človeka, to je pravico do enakih možnosti izobraževanja (Režman in Smolej Fritz, neobjavljeno). Udejanjanje inkluzije se pri nas odvija torej bolj na nivoju razreda in šole, manj pa na nivoju glasbenošolskega sistema.

Jellison (2006) govori o šestih načelih, na katerih naj bi temeljilo glasbeno izobraževanje, da bi zagotavljalo enakopravno vključevanje učencev s posebnimi potrebami:

1. Učenci s posebnimi potrebami morajo imeti možnost sodelovanja v različnih glasbenih aktivnostih in pridobivanja glasbenih izkušenj, ki so uveljavljene v določeni družbi. Če to prenesemo na primer izobraževanja v glasbenih šolah, morajo imeti učenci s posebnimi potrebami enake možnosti vstopa v sistem glasbenega izobraževanja in kasneje sodelovanja v različnih aktivnostih znotraj učnega procesa, pri čemer jim morajo biti zagotovljeni pogoji, ki jim omogočajo enakopravnost z ostalimi učenci.
2. Pri načrtovanju in izvajanju učnega procesa mora biti vzpostavljeno sodelovanje učiteljev, staršev, sošolcev, drugih strokovnjakov in učenca s posebnimi potrebami.
3. Spodbujana morata biti tranzicija in transfer. Tranzicija se kaže kot možnost prehoda med različnimi situacijami in obdobji posameznikovega življenja. V primeru glasbenega izobraževanja mora biti učni proces naravnani k spodbujanju uspešnega in kar se da neodvisnega vključevanja učencev v različna glasbena okolja, tako med samim glasbenim izobraževanjem, kot tudi kasneje v življenju. Transfer vključuje uporabo naučenih spretnosti in znanj v novih situacijah, ki morajo biti načrtovane tako, da učencem omogočajo relativno uspešnost in napredovanje v izgrajevanju lastnega znanja.
4. Funkcionalna vrednost izobraževanja, starostna primernost in participacija učencev. Funkcionalna vrednost izobraževanja pomeni, da so znanja, ki jih pridobi otrok pozitivno vrednotena. Vključevanje v glasbene šole daje možnost aktivnega in kvalitetnega preživljanja prostega časa, ki na eni strani vključuje obiskovanje samega pouka v glasbeni šoli, na drugi strani pa ukvarjanje z instrumentom doma. Vsa znanja, ki jih učenec pridobi v glasbeni šoli so zanj neposredno uporabna, to pomeni, da jih doma lahko takoj preizkusi, jih nadgrajuje in opazuje njihov učinek pri igranju oz. vadenju. Glasbeno izobraževanje ne zapolni in obogati otrokovega časa samo med aktivnim glasbenim izobraževanjem, ampak lahko prispeva k večji kvaliteti življenja tudi v odrasli dobi, saj glasbeno udejstvovanje lahko sega v pozno starost (Režman in Smolej Fritz, neobjavljeno).

5. Glasbene aktivnosti, v katere so vključeni učenci s posebnimi potrebami, morajo biti kar v največji meri primerljive s tistimi, v katere se vključujejo njihovi vrstniki. Učni proces pa naj bi bil prilagojen in organiziran tako, da učenci s posebnimi potrebami lahko čim bolj samostojno in enakovredno sodelujejo.
6. Omogočena mora biti socialna interakcija s sovrstniki. Učenci s posebnimi potrebami morajo imeti priložnost sodelovati pri različnih glasbenih aktivnostih znotraj šole in zunaj nje, z možnostjo aktivnega sodelovanja v skupini, v smislu soodločanja o izboru aktivnosti, programa ipd.
7. Možnost avtonomnega odločanja. Že v prejšnjih načelih je bilo večkrat omenjeno omogočanje priložnosti in spodbujanje avtonomije pri glasbenih aktivnostih, spodbujanje izražanja stališč in preferenc v zvezi z glasbo ter spodbujanje sprejemanja odločitev v zvezi z glasbenimi aktivnostmi. Možnost izbire zagotavlja učencem občutek določene stopnje kontrole, kar posledično pozitivno vpliva na motivacijo.

Za udeležanje inkluzije v glasbenih šolah bi morali zgoraj omenjeni principi predstavljati vsakodnevno prakso. Odpiranje poti v sistem glasbenega izobraževanja daje učencem s posebnimi potrebami možnost razvoja glasbenih potencialov ter pridobivanja glasbenih spretnosti in znanj enakovredno ostalim učencem. Čeprav je bilo narejeno relativno malo raziskav s področja razvoja glasbenih sposobnosti otrok s posebnimi potrebami, tiste raziskave, ki so bile narejene kažejo, da so njihovi dosežki pri mnogih glasbenih nalogah povsem enakovredni dosežkom ostalih otrok (Jellison, 2006). Nekateri med njimi, kljub svoji drugačnosti (glej npr. Svetovni umetniki z avtizmom), izkazujejo celo visoko nadpovprečne dosežke. Seveda pa je potrebno prilagoditi učni proces njihovim posebnostim, kajti le tako bodo imeli možnost izraziti svoje glasbene potenciale v polni meri, za kar se mora stroka absolutno zavzemati.

Literatura:

- Adamek, M.S., Darrow A. (2005): Music in special education, The American Music Therapy Association, Inc.
- Marentič Požarnik, B. (2000): Psihologija učenja in pouka, DZS, Ljubljana.
- Jellison, J.A. (2006): Including everyone, v: The Child as Musicians (ur. McPherson, G.E.), Oxford University Press, New York, str. 257-272.
- Knoll, Š.L. (2006): Otroci s posebnimi potrebami skozi oči glasbene terapije, v : Otroci s posebnimi potrebami: integracija in inkluzija (ur. Založnik, B.), Educa, Melior, Nova Gorica, str. 35-45.
- Lesar, I. (2010): Od pravičnosti k inkluzivnosti, v: Izzivi vodenja za raznolikost - zbornik prispevkov XIV. strokovnega posveta Vodenje v vzgoji in izobraževanju, Portorož.

- Lesar, I. (2009): Šola za vse?: ideja inkluzije v šolskih sistemih, Pedagoška fakulteta, Ljubljana.
- Opara, B. (2010): Problemi terminologije pri vzgoji in izobraževanju otrok s posebnimi potrebami, v: Vzgoja in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami II (interno strokovno gradivo posveta). Educa, Ljubljana
- Režman, M. in Smolej Fritz B.: Vključevanje otrok s posebnimi potrebami v glasbene šole, neobjavljeno gradivo.
- Svetovni umetniki z avtizmom,
(http://kultura.avtizem.org/svetovni_umetniki.html, 24.2.2011)
- Zakon o glasbenih šolah (Law of music schools)
(<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200681&stevilka=3536>, 24.2.2011)
- Zakon o osnovni šoli
(<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199612&stevilka=570>, 23.2.2011)